

SCABINIUM

(Bijdrage tot de kennis van de oude rechterlijke organisatie van Zeeland)

DOOR

MR. R. FRUIN,

Algemeen Rijksarchivaris, te 's-Gravenhage.

In zijn tot vernieuwd onderzoek opwekkend werk over *De rechterlijke organisatie van Zeeland in de Middeleeuwen* geeft GOSSES ¹⁾ eene nieuwe interpretatie van art. 26 van de keur van FLORENS den Voogd ²⁾, welke hij tot hoeksteen maakt van zijne beschouwing omtrent de oude rechterlijke organisatie in Zeeland. „Landsake”, betoogt hij, zijn niet geschillen over grondeigendom, gelijk tot dusverre aangenomen was, maar forefacta, delicten, inzake heemrecht. „Omnia spectant ad comitis veritatem excepta landsake” beteekent dus: alle strafzaken staan tot 's graven waarheid behalve in geval van heemrecht. Het komt mij voor, dat tegen dit betoog weinig kan worden ingebracht ³⁾. Daarentegen ben ik het niet eens met de conclusie, die GOSSES uit het artikel trekt ten opzichte van de competentie van de grafelijke vierschaar eener-, het schepengerecht anderzijds. Men kan m.i. uit art. 26 niet afleiden, dat door de grafelijke vierschaar alle strafzaken berecht werden behalve landzaken, die dus tot de competentie van het schepengerecht behoorden.

Immers er wordt in het onderhavige artikel niet gesproken van het gerecht, dat het vonnis velt, maar van het bewijsmiddel, waarmede het delict bewezen moet worden. In de grafelijke vierschaar, gelijk bij elke oude rechtspraak, werden slechts formeele bewijsmiddelen, zooals de eed of de kamp, toegelaten. Was er

¹⁾ Bl. 23 vlg.

²⁾ *De keuren van Zeeland*, uitgegeven door R. FRUIN, bl. 3 vlg.

³⁾ Vroeger (*Museum*, Juni 1918) heb ik twijfel aan de juistheid van GOSSES' betoog geopperd; maar ik neem dien thans terug.

dus een onderzoek naar de juiste toedracht der zaak, naar de „waarheid” noodig, dan kon dat niet geschieden in de vierschaar zelve; maar de graaf onderzocht met een drietal zijner mannen de zaak buitengerechtelijk. In het gerecht werd dan het gevonden resultaat, 's graven waarheid, medegedeeld, en dienovereenkomstig wees dan de grafelijke vierschaar vonnis en sprak de graaf het uit. 's Graven waarheid ¹⁾ was dus een bewijsmiddel, en ons artikel zegt nu niet anders, dan dat dat middel van alle delicten het bewijs kon leveren behalve van landzaken. Die moesten op andere wijze bewezen worden, nl. door schependom.

Wat schependom is, blijkt uit art. 55a: „Quidquid tres scabini per iuramentum dixerint, hoc est plenum adiutorium, nisi alii III scabini contradixerint.” Het is dus een getuigenis van ten minste drie schepenen, dat volledig bewijs oplevert, tenzij tegenover dat getuigenis dat van drie andere schepenen mocht staan. Dat dat bewijsmiddel niet in de grafelijke vierschaar mocht worden gebruikt, wordt nergens gezegd. Art. 26 regelt dus de competentie in landzaken niet en laat volkomen in het midden, door wie die moeten worden berecht.

Schependom, scabinium of in de oude keur van Westkapelle ²⁾ scabinagium, was dus een bewijsmiddel. Als schepenen „scabinium dicunt”, dan wijzen zij dus geen vonnis, maar geven zij in eene rechtzaak een getuigenis. Zoo men, met dat criterium gewapend, de keur van den Voogd doorleest, dan komt men tot de conclusie, dat er in de geheele keur van eene rechtspraak door schepenen niet gehandeld wordt. De uitdrukking „iudicium scabinorum” komt in de keur niet voor behalve in art. 22, waar de term blijkbaar niet het schepenvonnis, maar het schepencollege aanduidt ³⁾. Deze eenigszins verrassende omstandigheid dwingt tot een onderzoek naar de vraag, wat eigenlijk schepenen zijn. Het antwoord geeft art. 50: „scabini, qui per comitem eligentur, et quorum nomina post iuramentum suum in carta comitis debent scribi; nec est eis licitum dicere scabinium, nisi prius in carta

¹⁾ Zie FRUIN'S *Verspreide geschriften*, VI, bl. 315 vlg.

²⁾ VAN DEN BERGH, *Oorkondenboek*, I, no. 279.

³⁾ In geval van betrapping op heeterdaad wordt de dief gehangen „presente sculteto et iudicio scabinorum”, in de Hollandsche vertaling: „voren dien scoutate entie scepenen”, in de Fransche: „devant lescoutôte et eschevins”.

comitis nomina eorum scripta habeantur". Hunne taak is dus niet „iudicare" of „dicere iudicium", maar „dicere scabinium", niet te vonnissen, maar te getuigen. Schepenen zijn, dat is de conclusie, waartoe men moet komen, oorspronkelijk niet anders dan getuigen, die van den aanvang af in 's graven eed staan, en aan wier getuigenis dus groote waarde wordt gehecht.

Nu wordt ook de beteekenis van art. 26 duidelijker. Bij overdracht van land, bij een maaggescheid of bij andere diergelijke handelingen riep men de tegenwoordigheid van schepenen in. Mocht er dus later over de beteekenis of de bedoeling van zulk eene handeling geschil ontstaan, dan had men zich slechts te beroepen op het getuigenis der schepenen, dat in de meeste gevallen „plenum adiutorium" was. Bij forefacta was het een ander geval. In het algemeen was de benadeelde of de vertegenwoordiger der grafelijkheid niet in staat met behulp van een schepengetuigenis te bewijzen, dat iemand een delict gepleegd had. Daarvoor kwam zulk eene handeling te onverwacht. Er was dan een onderzoek naar alle omstandigheden noodig om te bepalen, wie strafschuldig was. Schependom kon dat niet uitmaken. Een beroep op 's graven waarheid was noodig. Maar voor ééne categorie van delicten ging die redeneering niet op, nl. voor de zaken van heemrecht. De schout moest de dijken, wegen en watergangen op bepaalde tijden schouwen, de schouw werd van te voren aangekondigd, en hij riep de schepenen op om bij het drijven van de schouw tegenwoordig te zijn ¹⁾. Bleek dus een der verhoefslaagden in gebreke te zijn, de schepenen stonden klaar om het te constateeren en er schependom over te zeggen. In zulk een geval was er geen onderzoek van den graaf en drie zijner mannen noodig. Zulk eene zaak, eene landzaak, stond niet tot 's graven waarheid, maar tot schependom.

Wie bij de schouw in gebreke bleek te zijn, werd door den schout gebannen ²⁾; d. w. z. hem werd eene boete opgelegd. De schout legde de boete op „per scabinos" ³⁾, volgens schependom ⁴⁾.

¹⁾ Art. 59 c.

²⁾ Art. 54.

³⁾ Art. 59 b.

⁴⁾ Zoo hij het zonder scabinium deed, liep hij zelf gevaar tot eene boete veroordeeld te worden (art. 71).

Was dit een schepenvonnis? In geen en deele. De verhoefslaagde kon de rechtmatigheid der opgelegde boete erkennen en alsnog aan zijne verplichtingen voldoen. Er was dan geen geschil, en er was dus geen vonnis. Alleen wanneer de gebannene „van dijcke off van wateringe” zich verzette en zich op het zeggen van drie andere schepenen beriep, dan was er een conflict. De zaak kwam dan „coram comite”, en deze deed dan door kamp ¹⁾ uitmaken, welke schepenen naar waarheid getuigd hadden, welke niet, en dienovereenkomstig viel dan de uitspraak.

Maar het spreekt van zelf, dat zulk een geval eene uitzondering was, en dat in den regel het zeggen der schepenen beslissend was. De schout zal er op uit zijn geweest te zorgen, dat al de schepenen bij de schouw tegenwoordig waren, en dat zij allen deel hadden aan het scabinium; dan was er geene tegenspraak mogelijk. Het is ook duidelijk, dat een verloop der zaak, als boven geschetst is, waarbij eerst schepenen schependom zeiden, en daarna de zaak in behandeling kwam bij den graaf, heel veel overeenkomst had met een schepenvonnis, waarvan beroep openstond op de grafelijke vierschaar, en langzamerhand daarin is overgegaan. Maar oorspronkelijk, dit meen ik te hebben aange-toond, oefenden schepenen geene rechtspraak, en wezen zij geen vonnis, maar legden zij alleen getuigenis af.

Van die gelijkstelling tusschen een schepenzeggen en een schepenvonnis vindt men in de keur van den Voogd reeds enkele sporen. In art. 50 wordt de ambtskring van den schout „vierscerne” genoemd: de naam is alleen mogelijk, als degeen, die het artikel redigeerde, het in den regel beslissende getuigenis van schepenen aan een vonnis assimileerde. Zoo stelt art. 37 de mogelijkheid, dat ook elders „fiet justicia... nisi in annuali placito”. Inderdaad zullen de bepalingen in de keur van c. 1257 wel niet alle even oud zijn, sommige zullen uit eene oudere keur, die verloren is gegaan ²⁾, zijn overgenomen, andere zullen uit den tijd van den Voogd zelf dateeren. In den tijd van den Voogd begon het onderscheid tusschen een scabinium en een schepenvonnis reeds te verdwijnen; er bestond een overgangstoestand tot eene nieuwere

¹⁾ Art. 55 b.

²⁾ De keuren van Zeeland, bl. II.

periode, waarin schepenen onder leiding van den schout niet langer getuigden, maar vonnisten. Die ontwikkeling was in 1290 tot stand gekomen. Althans in Maart van dat jaar spraken de Zeeuwsche edelen den wensch uit, dat „les quères, kon apèle landsake, on jugera par eschievins, einsie ke on a fait jusques aore” ¹⁾. Ja uit de keur, die hetzelfde jaar werd vastgesteld ²⁾ (art. 89), ziet men, dat de bevoegdheid om in landzaken te oordeelen op de gezworenen, die verderop in het artikel weder schepenen (nl. van den dijkce) worden genoemd, was overgegaan. Blijkbaar was dat nog zoo in 1328: in de toen vastgestelde keuren ³⁾ wordt van de bevoegdheid van schepenen in landzaken gezwegen. Hoe daarentegen schepenen hunne bevoegdheid om recht te spreken in andere zaken hebben uitgebreid, doet hier niet ter zake.

Is in het bovenstaande de ontwikkeling van de oudste Zeeuwsche rechtsinstellingen juist geschetst, dan is het duidelijk, dat oorspronkelijk in Zeeland — behalve in de steden, die hare eigene keuren hadden — slechts één rechtsprekend lichaam bestond, nl. de vierschaar der mannen van den graaf onder diens leiding; daarnaast heeft zich in de ambachten de rechtspraak van schepenen onder leiding van den ambachtsheer of den schout ontwikkeld. Maar van eene rechtspraak door den graaf met schepenen is geen sprake. Dat is ook in overeenstemming met de keur van c. 1257, waarin van zulk eene rechtspraak geen spoor wordt aangetroffen. Toch heeft GOSSES ⁴⁾ die aangenomen en onderscheiden tusschen het jaarding of placitum annuale van den graaf en schepenen en de grafelijke vierschaar van den graaf en leenmannen. De gronden voor die veronderstelling heeft hij ontleend aan een stuk van c. 1253 ⁵⁾. Toen ter tijd werd het grafelijk gericht van Zeeland nog te Brugge gehouden ingevolge eene bepaling van het verdrag van 1167. De gravin van Vlaanderen beklagt zich in het bedoelde stuk over het feit, dat noch graaf WILLEM, noch zijn broeder en plaatsvervanger op het placitum verschenen zijn. De Hollandsche graaf en zijn broeder betoogden

¹⁾ VAN DEN BERGH, *Oorkondenboek*, II, no. 668.

²⁾ *De keuren van Zeeland*, bl. 71 vlg.

³⁾ A. w., bl. 116 vlg.

⁴⁾ *De rechterlijke organisatie*, bl. 165 vlg.

⁵⁾ VAN DEN BERGH, *Oorkondenboek*, I, no. 587.

daartegen, dat zij aan hunne verplichting hadden voldaan door den burggraaf te zenden. Hieruit leidt Gosses af, dat er onderscheid gemaakt moet worden tusschen het placitum, waar de graaf zich kon laten vertegenwoordigen door den burggraaf, en de grafelijke vierschaar, die alleen onder 's graven persoonlijke leiding kon plaats vinden. Hiertegen zij opgemerkt, dat geenszins blijkt, dat de burggraaf de leiding van het placitum had: het is mogelijk, dat de gravin van Vlaanderen, die met den graaf van Holland het landsheerlijk gezag over Bewesten Schelde deelde, of haar baljuw het placitum voorgezeten heeft. Bovendien al stond het vast, dat de burggraaf vóór de keur van c. 1257 de bevoegdheid had gehad den graaf te vervangen, welke die keur hem niet toekent, dan zou daaruit niet anders kunnen volgen, dan dat de ontwikkeling van het burggraafschap in Zeeland niet anders is geweest dan in Vlaanderen, waar die bevoegdheid voor de burggraven ook verloren is gegaan.

Ernstiger is de tegenwerping, dat in de bovenbedoelde klacht wordt geconstateerd, dat op het placitum te Brugge verschillende personen „fuerant per scabinorum iudicium condemnati”; op grond hiervan vooral heeft Gosses aangenomen, dat men tusschen het jaarding, waar de graaf met schepenen, en de vierschaar, waar hij met mannen richtte, moet onderscheiden. Men houde echter in het oog, dat gravin MARGARETHA zich van het Vlaamsche spraakgebruik bediende, dat in Vlaanderen en met name in het Vrije van Brugge de rechtsinstellingen, gelijk nader blijken zal, niet geheel met die van Zeeland overeenstemden, en dat men ten slotte het beslissende getuigenis van schepenen even goed een vonnis noemen kan, als men den voorslag van den ordeldrager een ordel heet. De door Gosses gemaakte onderscheiding berust uitsluitend op die Vlaamsche gegevens. In de keur van den Voogd zelf wordt nergens tusschen jaarding en grafelijke vierschaar onderscheiden.

Maar, zal men zeggen, in Vlaanderen, in het bijzonder in het Vrije van Brugge, had men dan toch de dubbele rechtspraak van den graaf eensdeels met mannen, anderdeels met schepenen, die gij in Zeeland niet wilt erkennen. Dat is juist: in de keur van 1190 ¹⁾ worden onderscheiden het wedding, waarmede wij nu

¹⁾ L. GILLIODTS VAN SEVEREN, *Coutume du Franc de Bruges*, II, bl. 3 vlg.

niet te maken hebben, het gouding en de durginga¹⁾. Eene nadere beschouwing der beide laatste instellingen zal echter duidelijk maken, waarom hetgeen voor het Vrije geldt, niet op Zeeland toepasselijk is. Het gouding komt overeen met de grafelijke vierschaar²⁾. Het werd van te voren in de kerken afgekondigd en alle „homines terrae” kwamen er samen. Welke zaken er berecht werden, blijkt uit het volgende voorschrift: „Sabbato finito placito, omnes praecones et homines ad magnam virscarnam convenient, et ibi coram scabinis omnia sua duella et cetera facta enumerabunt et brevibus committent, et tempus duellorum et bannitorum a scabinis ibi statutum observabunt, ita ut de bannitis primo, postea de duellis tractandum et de judiciis aquae et ferri”³⁾. Derhalve werden op het gouding behalve het bannen dergenen, die niet verschenen waren of zich verzet hadden, zaken behandeld, die leidden tot den gerechtelijken kamp, de water- en de ijzerproef en andere formeele bewijsmiddelen, die dan vermoedelijk in het wedding plaats vonden.

En de durginga. Dat is, zooals de keur uitdrukkelijk zegt, eene waarheid: „comes habere poterit veritatem suam, quae dicitur durginga”⁴⁾, maar — en dat is nu de afwijking van het Zeeuwsche recht, welke tot eene geheel andere ontwikkeling als in Zeeland heeft geleid — die waarheid van den graaf werd niet ondervonden door zijne mannen, maar door schepenen. „Veritas par scabinos accipienda erit”, zegt de keur van 1190⁵⁾, en nog duidelijker spreekt eene latere aanvulling der keur⁶⁾: „de quacumque causa veritas per scabinos accipitur”. En in 1235 verklaarde gravin JOHANNA: „Cum discordia esset super communi verita quae Durghingha vocatur, qualiter accipi debeat, sive per nos sive per scabinos officii Brugensis . . . , intelleximus dictam veritatem debere accipi per scabinos”⁷⁾. De durginga is dus niet anders dan eene bijeenkomst van den graaf met zijne schepenen om de waar-

¹⁾ § 7.

²⁾ §§ 58—62.

³⁾ § 61.

⁴⁾ § 7.

⁵⁾ § 23.

⁶⁾ A. w., bl. 42, § 8.

⁷⁾ A. w., bl. 55.

heid te vinden. Oorspronkelijk moest ongetwijfeld op de verkondiging dier waarheid nog een daarmede overeenstemmend vonnis van mannen volgen. Dat zal echter spoedig als overbodig achterwege gebleven zijn, daar de andere mannen, behalve de schepenen, ter vierschaar, waar zij toch slechts de gevonden waarheid hadden over te nemen, niet opgekomen zullen zijn. Zoo kreeg men tweeerlei rechtspraak van den graaf, eene met zijne mannen en eene met de schepenen, die zich niet onderscheidde door verschil in competentie, maar door het bewijsmiddel. Als men het formeele bewijsmiddel gebruikte, moest men bij de homines terecht; wie echter op de nieuwere en betrouwbaarder waarheid een beroep wilde doen, wendde zich tot de schepenen. Vandaar dan ook, dat, naarmate de kamp en andere Godsoordeelen in onbruik kwamen, het gouding aan beteekenis verloor. Na 1232 wordt volgens GHELDOLF¹⁾ het gouding niet meer genoemd.

Behalve dit hoofdonderscheid tusschen het Vlaamsche en het Zeeuwsche recht, dat in het eerste de graaf de waarheid onderzocht met schepenen en in het tweede met mannen, is er tusschen de rechtsinstellingen van beide provincies nog een ander verschil geweest, dat op de ontwikkeling er van niet zonder invloed is gebleven. In Vlaanderen had de graaf het recht zich bij het ding door den baljuw te doen vertegenwoordigen, in Zeeland bestond dat gebruik niet, en had de grafelijke vierschaar niet dan in tegenwoordigheid van den graaf plaats. Het gevolg was, dat de opkomende rechtspraak van schepenen zich in Vlaanderen om den baljuw kristalliseerde, terwijl in Zeeland de rechtspraak zich in de ambachtsgerechten localiseerde onder leiding van den ambachtsheer of den schout. Daar, waar de graaf wel door een baljuw vertegenwoordigd werd, in de steden nl., vertoont zich in de ontwikkeling van de rechterlijke organisatie dan ook eene merkwaardige overeenkomst met het Vrije.

Vier steden van Zeeland stonden buiten de keur, omdat zij hare eigene keur hadden, nl. Middelburg, Zieriksee, Westkapelle en Domburg²⁾. De keur van Middelburg is van 1217³⁾, die van

¹⁾ A. w., bl. 55.

²⁾ Keur van FLORENS den Voogd, art. 114.

³⁾ VAN DEN BERGH, *Oorkondenboek*, I, no. 261.

Westkapelle en Domburg zijn van 1223 ¹⁾ en die van Zieriksee is van 1248 ²⁾. Alle vier vertoonen eene aanmerkelijke overeenkomst. Duidelijk blijkt ook hier, dat de oorspronkelijke taak der schepenen niet was recht te spreken. Nergens wordt in deze keuren gesproken van een vonnis of iudicium van schepenen, maar altijd van een scabinium of scabinagium. Ook hier is de voornaamste taak van schepenen te getuigen. „Ubicumque”, zegt de keur van Middelburg, „tres legales homines aliquid viderint, et juramento ammoniti fuerint, hoc scabini testabuntur; de causis que in nocte evenerint, per scrutationem testabuntur”. Zij vonnissen niet op grond van het getuigenis van „tres legales homines” of op grond van het onderzoek van wat des nachts gebeurd is, maar zij getuigen „testabuntur”. Elders heet hunne taak: „emendare”; „Omnia que . . . justitiarius et scabini emendare non poterunt, et si querela ante comitem pervenerit, ipse comes per veritatem suam terminabit” ³⁾. De schepenen schijnen hier dus meer als bemiddelaars of vredemakers op te treden. Eindelijk wijs ik nog op deze bepaling: „Omnes in Middelburch manentes sub uno jure habeantur, et quilibet eorum cooppidano suo scabinium facere debet. Si quis a cooppidano suo scabinium habere voluerit, ad pretorium postulabit; quod si ille, in quem agitur, presens non fuerit et in Walacra esse comprobatur, citabitur responsurus prima die placiti; si venerit et tamen juri restitit, vel etiam si non venerit, bann(i)etur nihilominus et nunquam banno carebit, donec scabinium fecerit, et substantia sua arbitrio scabinorum disponetur”. Evenals dus volgens art. 42 der keur van den Voogd de graaf aan het vonnis zijner mannen gehouden is, ook als het tegen hem mocht uitvallen ⁴⁾, evenzoo zijn de burgers van Middelburg gebonden aan het zeggen hunner schepenen. Zoolang zij daaraan niet gehoorzamen, blijven zij onder den tegen hen uitgesproken ban. Ook hier dus hebben de schepenen oorspronkelijk geene rechtspraak: door dwangmaatregelen verkrijgt hun zeggen de kracht van een vonnis. Het schependom wordt zoo een schepenvonnis ⁵⁾. Eene

¹⁾ A. w., I, nos. 279, 284.

²⁾ *Rechtsbronnen van Zieriksee*, uitg. door BEZEMER en DE BLEECOURT, bl. 1.

³⁾ Zoo leze men in plaats van het overgeleverde „emendabit”.

⁴⁾ Vgl. art. 3 der keur van 1290.

⁵⁾ Vandaar het gebruik der woorden „pretorium” en „placitum”.

geheel gelijksoortige bepaling vindt men in art. 12 van de keur, die WILLEM II in 1248 aan Zieriksee gegeven heeft: „Ende elc zal den anderen doen scependoem. Soe wie soe hebben wille scependoem van eenen zinen gheliken poertere, hi zalne doen eysschen ter vierscarne, ende es dieghene niet tejeghenworden ende hi es in Scouden, men zalne daghen ten naesten daghe, als men zal dinghen. Comet hi ende negheens rechts pleghen en wille, of alzoë dat hi niet en comet, men zalne verbannen ende hi en sal niet wesen in (lees uyt den) ban, eer hi heeft ghedaen scependoem, ende siin goed zal wesen in scepene wisinghe”.

Maar de rechtsontwikkeling is in de steden eene andere geweest als op het platteland; want — en ziedaar de overeenkomst met de Vlaamsche rechtsinstellingen — als eene zaak, die in de stad voorviel, voor den graaf kwam, berechtte deze haar met zijne waarheid, die hij door schepenen moest ondervinden. Zoo zegt de keur van Middelburg: „*Omnia que in kora evenerint, que justitarius et scabini emendare non poterunt, et si querela ante comitem pervenerit, ipse comes per veritatem suam terminabit et illa per scabinos de Middelburch perscrutabitur*”, en later: „*In quocunque negotio per terram oppidani de Middelburch cum illis de terra litigia habuerint, illa comes per inquisitionem veritatis sue terminabit, quam a scabinis oppidi cognoscere poterit*”, en de keuren van Westkapelle ¹⁾, Domburg en Zieriksee ²⁾ hebben gelijke bepalingen. In de laatste vindt men bovendien nog andere voorschriften: „Wort hi verwonnen mit des coninx waerheyde of siins baliuwes, die waerheyte sal hi nemen an drien scepenen” ³⁾ en „Wie soe wart verwonnen met der waerheyte van drien scepenen van moertbrande, hi sal verliesen siin hoevet” ⁴⁾. De graaf werd in de steden door zijn baljuw gerepresenteerd; 's graven waarheid werd dus door baljuw en schepenen ondervonden, op hen ging de rechtspraak van den graaf en zijne mannen over.

Ten slotte nog deze opmerking. Volgens de bovenstaande uiteenzetting waren de schepenen in Zeeland oorspronkelijk niet

¹⁾ Artt. 37 en 60.

²⁾ Artt. 34 en 57.

³⁾ Art. 5.

⁴⁾ Art. 60.

anders dan getuigen. Hun werkkring komt dus geheel overeen met dien der tolva of attha in Westergo ¹⁾ der aldirmon in Rüstingen ²⁾ der twaelve in Westerwolde ³⁾. HECK ⁴⁾ noemt die Friesche beambten „Amtszeugen” en beschrijft hun werkkring aldus: „die tolva erscheinen überall wo eine Constatirung gerichtlicher Vorgänge erforderlich ist und sind daher bei der Vornahme gerichtlicher Handlungen anwesend” en „sie wirken nur (lees mit) bei der Besichtigung der Siele (watergangen), Deiche und Wege und sind verpflichtet Vernachlässigungen auf Aufforderung des Schulzen zu rügen” ⁵⁾. De in Zeeland voorkomende schepenen zijn dus een aan het Friesche recht ontleend instituut ⁶⁾. Het constateeren van dit feit schijnt mij van belang, omdat daardoor ook licht geworpen wordt op het ontstaan der schepencolleges in Holland en andere streken, die onder Frieschen invloed hebben gestaan.

¹⁾ VON RICHTHOFEN, *Friesische Rechtsquellen*, bl. 412 § 2; 414 § 4, 7, 8, 415 § 13; 416 § 13; 417 § 19, 21; 418 § 28; 419 § 38; 474 § 2, 11 enz.

²⁾ A. w., bl. 123, 1e kol. v. o.; 124, 2e kol. v. b.; 541 § 43 enz.

³⁾ A. w., bl. 259 § 20; 260 § 21, 29 enz.

⁴⁾ *Die altfriesische Gerichtsverfassung*, bl. 92 vlg.

⁵⁾ A. w., bl. 95, 96.

⁶⁾ Of zij in het Friesche recht oorspronkelijk thuis behooren, dan wel daarin van elders zijn ingevoerd, is voor de volgende conclusie onverschillig.